

OCHRANA ŠTÁTNEJ HRANICE SLOVENSKA V ROKOCH 1950 – 1966¹

JAN ŠTAIGL

ŠTAIGL, J.: Protection of the State Border of Slovakia during the years 1950 – 1966. *Vojenská história*, 4, 3 – 4, 2000, pp 53 – 78, Bratislava.

The study describes the protection development of the Slovak sections of the Czechoslovak state border in the above-mentioned period focusing on the exposed south-west, i. e. the Austrian section. In the study the author paid appropriate attention to the engineer and technical utilities building at the Slovak-Austrian border, the co-operation of the Ground Forces and the Army units, the establishment of the 4th Fort Battalion in Malacky and the Patrol Service on the Danube. An important part of the study is given to the 11th Frontier Division in Bratislava re-organisation to the 11th Frontier Guard Brigade as well as to the following organisational changes within this Brigade. The author characterised also the measures taken to strengthen the protection of the Slovak – Hungarian border that started on 24 October 1956 due to the development in Hungary not only within the Frontier Guard but also within the Army units. In the conclusion the author refers to the fact that from autumn 1965 the 11th Brigade started to prepare extensive organisational changes as well as changes within the state border protection system.

Military History. Slovakia. Frontier Guard. 50s and 60s.

Na prelome 40. a 50. rokov, vo vyhrotenej atmosfére studenej vojny, sa výrazne prehlbila veľmocenská a politická bipolarita Európy. Vznik NATO v apríli 1949 a nasledujúce vytvorenie samostatného západonemeckého štátu z dovtedajších okupačných zón USA, Veľkej Británie a Francúzska síce postavili hrádzu proti možnému rozšíreniu expanzívnych snáh sovietskej politiky na západ kontinentu, súčasne však stimulovali ZSSR k urýchlenej premene sféry jeho vplyvu v juhovýchodnej a strednej Európe na homogénny politicko-mocenský blok. Rozdelenie Nemecka potom definitívne potvrdilo vyhlásenie Nemeckej demokratickej republiky, ktorej podriadenosť Moskve garantovala polmiliónová sovietska okupačná armáda.

Unifikácia satelitných štátov ZSSR sa uskutočňovala podľa sovietskeho modelu, a to po všetkých stránkach – politickej, ideologickej, ekonomickej i vojenskej. Vytváraný monolit sa v podstate hermeticky uzatváral voči krajinám s nekomunistickým režimom, pričom NATO a USA ako jeho garant boli označené za hlavného nepriateľa a obvinené z prípravy novej svetovej vojny, respektíve z úsilia o obnovu postavenia militaristických a revanšistických síl v západnom Nemecku. Deliacia čiara medzi „táborom mieru a socializmu“ a „kapitalistickým“ svetom mala byť spoľahlivo zabezpečená vojenskými a inými silami a prostriedkami.

Povinnosť posilniť ochranu západných úsekov štátnej hranice, ktoré boli zároveň integrálnou časťou západných hraníc celého sovietskeho bloku, prevzalo aj Československo. Existujúci model ochrany hranice ČSR zavedený v roku 1949 pritom už diferencoval jednotlivé úseky podľa politickej klasifikácie susedných štátov. Hranicu so „spojeneckými a spriatelenejšími“ krajinami v rámci sovietskeho bloku a so severnou časťou okupačnej zóny ZSSR v Nemecku zabezpečovali pohraničné stanice Zboru národnej bezpečnosti (ZNB), ktoré plnili výhradne úlo-

¹Štúdia obsahovo a chronologicky nadväzuje na prácu ŠTAIGL, J.: Ochrana štátnej hranice Slovenska po 2. svetovej vojne (1945 – 1950). In: *Vojenská história*, 4, 2000, č. 1, s. 53 – 78.

hy bezpečnostnej a colnej ochrany. Na hraničných úsekoch s južnou časťou okupačnej zóny ZSSR a s okupačnou zónou USA v Nemecku a s Rakúskom boli rozmiestnené prápory Pohraničnej stráže ZNB. Malí vojenskú organizáciu a ochranu hranice vykonávali v súčinnosti s vyčlenenými asistenčnými jednotkami armády.

V nových medzinárodných a vnútropolitických súvislostiach sa diferencovaný prístup k ochrane štátnej hranice ČSR ďalej prehĺbil. Na základe „odporúčania“ z Moskvy a v rámci importu sovietskych „skúseností“ do roku 1950 ochranu hranice s NSR a Rakúskom uskutočňovali sily Pohraničnej stráže ako samostatného druhu vojska v pôsobnosti novozriadeného ministerstva národnej bezpečnosti a po jeho zrušení v septembri 1953 opäť ministerstva vnútra. Výstavbu jednotiek Pohraničnej stráže, ich činnosť, ako aj celý systém zabezpečenia týchto úsekov hranice „usmerňovali“ sovietski poradcovia, pridelení do uvedených rezortov. Dôležitý medzník potom predstavoval rok 1966, keď sa Pohraničná stráž začlenila do jednotných ozbrojených síl ČSSR, podriadených ministerstvu národnej obrany.

Cieľom štúdie je zmapovať vývoj ochrany „slovenských“ úsekov štátnej hranice Československa v uvedenej etape, a to s dôrazom na „exponovaný“ juhozápadný, t. j. rakúsky úsek. Štúdia sa opiera predovšetkým o archívne materiály, uložené v Archíve Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v Nitrianskej Strede, ale aj o materiály iných archívov v Slovenskej republike i Českej republike.

* * *

Ochrana štátnej hranice Slovenska v modeli vytvorenom v roku 1949 v plnej miere odzrkadľovala skutočnosť, že slovenské teritórium sa ako východná časť ČSR ocitlo, s výnimkou západoslovenského regiónu, de facto vo vnútrozemí politicky zjednotenej a vojensky stále viac sa integrujúcej mocenskej sféry ZSSR.

Z 1437 km celkovej dĺžky štátnej hranice Slovenska pripadalo 1319 km na úseky s krajinami, ktoré boli s ČSR spojené systémom dvojstranných spojeneckých zmlúv – 542 km merala hranica s Poľskom, 98 km so Sovietskym zväzom a 679 km s Maďarskom. Ochrana týchto úsekov zabezpečovalo spolu 149 pohraničných staníc ZNB² v podriadenosti krajských veliteľstiev Národnej bezpečnosti (KV NB) v Bratislave, Nitre, Žiline, Banskej Bystrici, Košiciach a Prešove. KV NB v Bratislave bol okrem toho podriadený Plavebný oddiel ZNB v Bratislave, ktorý plnil bezpečnostné úlohy na Dunaji. Činnosť KV NB riadil od novembra 1949 odbor Verejnej bezpečnosti poverenictva vnútra.

Slovenský úsek štátnej hranice ČSR s Rakúskom meral 118 km. Jeho ochranu vykonával prápor Pohraničnej stráže ZNB-útvár 6596 s veliteľstvom v Bratislave. Základnú organizačnú štruktúru práporu tvorili štyri roty – 1. rota s veliteľstvom v Petržalke, 2. rota s veliteľstvom v Stupave, 3. rota s veliteľstvom v Záhorskej Vsi a 4. rota s veliteľstvom v Moravskom Sv. Jáne. Príslušníci práporu strážili hranicu od obce Brodské po Petržalku, respektíve po styk slovensko-maďarsko-rakúskej hranice. Prápor bol priamo podriadený Veliteľstvu Pohraničnej stráže ZNB-útvár 9600 pri ministerstve vnútra v Prahe. Taktické úlohy ochrany hranice riešil podľa pokynov veliteľstva 9. pešej divízie v Trenčíne a konkrétne úlohy vojenskej ostrahy (vojenského zabezpečenia) pre prípad zvýšeného nebezpečenstva ohrozenia hranice v súčinnosti v pešim plukom 39 v Bratislave.

Vládnym nariadením č. 48/1950 Zb. z 23. 5. 1950 bolo zriadené ministerstvo národnej bezpečnosti (MNB), ktoré centralizovalo riadenie všetkých bezpečnostných zložiek a ozbrojených zborov okrem armády. Od ministerstva vnútra prevzalo do svojej pôsobnosti aj ZNB, vrátane jeho súčastí zabezpečujúcich ochranu štátnej hranice. Uvedeným vládnym nariadením sa zároveň rušila podriadenosť ZNB na Slovensku poverenictvu vnútra, čím KV NB aj v tejto časti ČSR prešli do priamej podriadenosti MNB.

²Archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej AMV SR) Nitrianska Streda, f.6/PS, kr.4, inv. j. 429.

Medzi prvé úlohy MNB patrila „reforma“ existujúceho modelu ochrany štátnej hranice ČSR v zmysle posilnenia stráženia jej úsekov s NSR a Rakúskom. Na rokovaníach zástupcov MNB a ministerstva národnej obrany, ktorých sa zúčastnili aj sovietski poradcovia v oboch rezortoch,³ sa prijalo rozhodnutie premeniť doterajší spôsob ich ochrany od 1. 1. 1951 na vojskový, vybudovať Pohraničnú stráž MNB a zaujať novú zostavu jej jednotiek. V tzv. prípravnom období, t. j. do konca roka 1950, sa mala uskutočniť reorganizácia existujúcich práporov Pohraničnej stráže ZNB, ich personálne a materiálové doplnenie a mal sa vykonať aj prieskum jednotlivých hraničných úsekov spojený s upresnením organizačných a dislokačných otázok.⁴

Dňom 12. 10. 1950 sa Veliteľstvo Pohraničnej stráže ZNB-útvár 9600 reorganizovalo na Veliteľstvo Pohraničnej stráže (VPS) MNB. Vo svojej podriadenosti malo mať 5 brigád a 4 oddiely, formované na báze bývalých práporov Pohraničnej stráže ZNB. Brigády a oddiely sa organizačne členili na prápory a tie na roty ako základné taktické jednotky Pohraničnej stráže. Úlohou brigád bola ochrana hranice s NSR, oddiely mali strážiť predovšetkým hranicu s Rakúskom a ďalej krídelné úseky hranice s NDR pri hranici s NSR, respektíve s Maďarskom pri hranici s Rakúskom.⁵ Pre personálne doplnenie zriadených brigád odovzdalo ministerstvo národnej obrany do pôsobnosti MNB jednu pešiu divíziu a jeden peší pluk. Zároveň bolo rozhodnuté o pravidelnom vyčleňovaní časti brancov – vybraných podľa prísnych triednych a politických kritérií – priamo pre Pohraničnú stráž MNB.⁶

V rámci uvedenej reorganizácie práporov Pohraničnej stráže ZNB na jednotky Pohraničnej stráže MNB sa doterajší prápor PS-útvár 6596 v Bratislave reorganizoval, premenoval a prečísloval na 4. pohraničný oddiel MNB (PS-útvár 5947). Pre ochranu hranice mu bol pridelaný služobný úsek od sútoku riek Moravy a Dyje po Šamorín (vrátane).

Reorganizácia útvaru vychádzala zo zásady premeniť starú zostavu rôt na novú zostavu práporov a starú zostavu čiat na novú zostavu rôt. Rozkazom VPS z 30. 12. 1950 boli k 15. 1. 1951 zriadené veliteľstvá 1. práporu Malacky (PS-útvár 4884), 2. práporu Stupava (PS-útvár 4936), 3. práporu Bratislava (PS-útvár 4965) a 4. práporu Šamorín (PS-útvár 4997). Vytvorenie zostáv rôt v 1. – 3. prápore potom spresňoval rozkaz VPS zo 6. 1. 1951. Zostava 4. práporu mala byť vytvorená až po vyriešení otázky ubytovacích objektov.

Formovanie novej zostavy 4. pohraničného oddielu sa skončilo 25. 1. 1951 a nasledujúcim dňom bola zostava zaujatá.⁷ Tvorilo ju spolu štrnásť rôt Pohraničnej stráže, z toho v 1. prápore 5 rôt, v 2. prápore 5. rôt a v 3. prápore 4 roty (pozri prílohu č.1). Stráženie slovensko-maďarskej hranice v priestore určenom pre 4. prápor v Šamoríne zabezpečovali naďalej pohraničné stanice ZNB v pôsobnosti KV NB v Bratislave. Umiestnené boli v Šamoríne, vo Vojke nad Dunajom, v Hornom Bare, Bake, Gabčíkove, Palkovičove, Medveďove, Čičove a Klišskej Nemej.⁸

Rozkazom VPS č. 9 z 19. 3. 1951 bol 4. pohraničný oddiel v Bratislave prečíslovaný na 11. oddiel a v priebehu nasledujúcich mesiacov sa zásadne zmenilo jeho personálne zloženie. Doterajší zbor strážmajstrov bol zrušený a jeho príslušníci zaradení ako dôstojníci alebo poddôstojníci z povolania.⁹ Veliteľský zbor útvaru ďalej posilnili dôstojníci prevelení z armády,

³AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.3, inv.j.16.

⁴WOJCIK, I.: Proces vytváření vojskové ochrany západní části státních hranic ČSR. Bratislava, VPF VAAZ 1972 (diplomová práca), s. 45 – 51.

⁵Veliteľstvá brigád Pohraničnej stráže ZNB mali byť dislokované v Chebe (5. brigáda), Planej (12. brigáda), Poběžovicích (9. brigáda), Sušiciach (7. brigáda) a Volaroch (10. brigáda), veliteľstvá oddielov v Karlových Varech (3. oddiel), Českých Budějovicích (1. oddiel), Znojme (4. oddiel) a Bratislave (11. oddiel).

⁶Bližšie Vojenské dějiny Československa, V. díl (1945 – 1955). Praha, Naše vojsko 1989, s. 494 – 495.

⁷AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.1, inv.j.13.

⁸AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.1, inv.j.30.

⁹Zbor poddôstojníkov Pohraničnej stráže z povolania bol zriadený rozkazom ministra národnej bezpečnosti č. 7 z 1. 10. 1951. V hláseniach o počtoch osôb 11. pohraničného oddielu sa však táto skupina jeho príslušníkov objavila už v júni 1951.

doplnení z prvých absolventov Vojenskej akadémie Pohraničnej stráže v Olomouci a dôstojníci a poddôstojníci základnej služby.

Funkciu veliteľa oddielu vykonával spočiatku mjr. Gejza Kršák, veliteľ bývalého PS-útvaru 6596. Dňom 1. 6. 1951 bol do tejto funkcie ustanovený npor. Štefan Petrov. Plánované počty 11. pohraničného oddielu k tomuto dňu tvorilo (pravdepodobne bez práporu Šamorín) spolu 1066 osôb, z toho 159 dôstojníkov z povolania, 135 poddôstojníkov z povolania a 772 vojakov základnej služby. V skutočnosti mal oddiel 1208 osôb, z toho 64 dôstojníkov z povolania, 234 poddôstojníkov z povolania a 910 vojakov základnej služby (9 dôstojníkov, 586 poddôstojníkov a 415 vojakov bez hodnosti).¹⁰ Pre výcvik nových vojakov základnej služby, ktorí mali k útvaru nastúpiť v júli 1951, bol zriadený výcvikový tábor v Malackách. Prípravu dôstojníkov základnej služby zabezpečovala Škola pre dôstojníkov v zálohe (ŠDZ) Pohraničnej stráže, vytvorená pri ŠDZ armády v Kremnici.

Etapu dotvárania vojskovej zostavy Pohraničnej stráže zavŕšilo prijatie zákona č. 69/1951 Zb. o ochrane štátnej hranice, ktorý Národné zhromaždenie schválilo 11. 7. 1951. Zákon stanovil pôsobnosť MNB a úlohy Pohraničnej stráže pri uskutočňovaní ochrany štátnej hranice, ako aj zodpovednosť každého občana ČSR za túto ochranu. V paragrafe 3 uvádzal, že príslušníci Pohraničnej stráže majú rovnaké práva a povinnosti ako príslušníci armády a pri výkone služby tiež právne postavenie príslušníkov ZNB. Potvrdzoval ďalej zodpovednosť príslušníkov Pohraničnej stráže pri zisťovaní trestných činov a priestupkov finančnej povahy. Nariadenie ministra národnej bezpečnosti zo 14. 7. 1951, ktoré bolo uverejnené v zberke zákonov pod číslom 70/1951, potom upravilo ich právo použiť zbraň pri výkone služby.¹¹

Vykonávacie predpisy k zákonu č. 69/1951 Zb. boli vydané formou tajného rozkazu MNB č. 29 z 13. 11. 1951. Išlo najmä o Ustanovenie o pohraničnom území, ktorým bol pri hranici s nekomunistickými štátmi zavedený zvláštny režim. Bezprostredne pri štátnej hranici vzniklo zakázané pásmo, v ktorom nesmel nikto bývať ani doňho vstupovať okrem orgánov Pohraničnej stráže, ktoré tam vykonávali službu. Vonkajšia hranica zakázaného pásma bola totožná so štátnou hranicou a vnútornú predstavovala línia vo vzdialenosti do 2000 metrov kolmo od hranice. Tá zároveň predstavovala vonkajšiu hranicu hraničného pásma, ktoré – ako bolo zdôraznené – „musí byť obydleno spoľahlivými a ľudovědemokratickému zriadeniu oddanými občanmi“.¹² Vnútorňá hranica hraničného pásma bola stanovená na 2 – 6 kilometrov od štátnej hranice smerom do vnútrozemia. Ustanovenie o pohraničnom území sa na Slovensku týkalo teritória pohraničných okresov Skalica, Malacky, Bratislava-okolie, Bratislava-mesto a Šamorín. Spolu s týmto dokumentom boli vydané Smernice pre povoľovanie vstupu príslušníkov ozbrojených zborov do hraničného a zakázaného pásma, Smernice o premiestnení obyvateľstva zo zakázaného pásma a nespoľahlivých osôb z hraničného pásma a Zoznam obcí v hraničnom a zakázanom pásme.

Realizáciou ustanovení o hraničnom a zakázanom pásme a o odsune obyvateľstva z nich sa ústredné orgány KSS, bezpečnosti a štátnej správy na Slovensku intenzívne zaoberali na jar 1952. Výsledkom ich rokovaní bol návrh ministrovi národnej bezpečnosti na uskutočnenie nie-

¹⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.1, inv.j.52.

¹¹„Príslušník Pohraničnej stráže použije při výkonu své pravomoci zbraně, zachovávaje potřebnou opatrnost:

a) proti osobám, které na území republiky neoprávněně přешly nebo se po území republiky neoprávněně pokoušejí přejít státní hranice a na výzvu nezastaví;

b) bez výstrahy, je-li zjevně podniknut útok proti příslušníku Pohraniční stráže, proti jiné osobě, proti stanovišti, které střeží, nebo proti sousednímu stanovišti;

c) bez výstrahy k zamezení útěku osob zatčených, zadržaných nebo nebezpečných pachatelů trestných činů, nelze-li jinak útěku zabránit;

d) proti osobám, které se zprotiví služebním zákrokům příslušníka Pohraniční stráže, nelze-li jinak a přes výstrahu překonat odpor, směřující k zmaření služebního zákroku.“

Sborník dokumentů k dějinám Pohraniční stráže. Praha, Naše vojsko 1989, s. 73.

¹²Vojenský historický archiv (ďalej VHA), f.MNO-NGŠ 1951, kr.225, sig.77/1.

ktorých zmien v pôvodnom vytýčení hraničného a zakázaného pásma. Na jeho základe a „po predchádzajúcom jednaní a dohode s ÚV KSS, Poverenictvom vnútra a KNV Bratislava“ vydal minister 22. 6. 1952 tajný rozkaz č. 73 „ktorým sa rozširuje hraničné pásmo v obvode ÚNV (Ústredný národný výbor – pozn. J. Š.) Bratislava na obec Devín (včítane hradu), Dúbravku, Karlovu Ves a Petržalku-Ovsište (s výnimkou kúpaliska Lido) a v obvode ONV Bratislava-okolie na obec Rusovce a Čunovo. Súčasne sa zriaďuje zakázané pásmo v priestore obce Devín a Karlova Ves, a to z doterajšieho hraničného pásma v priestore od štátnych hraníc až po hradskú Devín – Devínska Nová Ves.“¹³ Upresnený bol aj časový harmonogram sťahovania obyvateľstva z prihraničných obcí.¹⁴

Na slovensko-rakúskej hranici súčasne pokračovala výstavba žienjnotechnických bezpečnostných zariadení, ktorá sa začala už na začiatku roka 1950. Trojstenná drôtová zátarasa s kontrolným pásmom sa z bratislavského predmestia rozširovala na breh Moravy a postupne dosiahla dĺžku 91 kilometrov. Jej vonkajšia stena bola elektrifikovaná prúdom s napätím 1000 voltov a na najexponovanejších miestach sa do zátarasy vkladali mínové nástrahy (boli odstránené v polovici 50. rokov). Išlo predovšetkým o trofejné míny, delostrelecké granáty kalibru 75 mm so ženijnými tlakovými alebo ťahovými rozniecovačmi a nášľapné protipechotné míny čs. výroby. V úseku 11. pohraničného oddielu postavili aj 100 strážnych a pozorovacích veží. Neskôr k nim pribudlo 35 veží pozdĺž Dunaja na slovensko-maďarskej hranici.¹⁵

Opatrenia pre „spevnenie“ hranice s nekomunistickými štátmi prijímala aj armáda. V októbri 1951 boli formou nariadenia náčelníka generálneho štábu vydané Smernice pre súčinnosť jednotiek čs. armády a Pohraničnej stráže. Zdôrazňovali, že: „Cílem činnosti Pohraniční stráže a armády jakožto mocenských nástrojů dělnické třídy je zabezpečit za všech okolností ochranu, celistvost a nedotknutelnost státního území lidově-demokratické Československé republiky.“¹⁶ Pre naplnenie tejto spoločnej úlohy mala armáda okrem informácií spravodajského charakteru poskytovať Pohraničnej strážii nevyhnutnú pomoc „při pronikání nepřátelských skupin a ozbrojených oddílů na území ČSR a jejich ničení v pohraničním pásmu“ podľa vopred vypracovaných plánov.¹⁷ Pre tento účel mali byť v prihraničných zväzkoch a útvaroch vyčlenené jednotky v sile roty alebo práporu, zosilnené delostrelectvom a tankmi (samohybnými delami). O poskytnutí vojenskej výpomoci rozhodoval veliteľ divízie na základe žiadosti veliteľa brigády (oddielu) Pohraničnej stráže. V rámci 2. vojenského okruhu, ktorý zahŕňal teritórium Slovenska a Moravy s výnimkou kraja Jihlava,¹⁸ súčinnosť zabezpečovalo veliteľstvo 6. pešej divízie v Kroměříži s veliteľstvom 4. oddielu Pohraničnej stráže v Znojme pri ochrane moravského úseku hranice s Rakúskom a veliteľstvo 9. pešej divízie v Trenčíne s veliteľstvom 11. oddielu Pohraničnej stráže v Bratislave pri ochrane slovensko-rakúskej hranice.

¹³Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, f.AÚML ÚV KSS, f.Sekretariát ÚV KSS, kr.45, Materiály zo zasadnutia sekretariátu ÚV KSS 10.10.1952 – Odsun obyvateľstva zo zakázaného a hraničného pásma.

¹⁴Podľa správy, ktorú vtedajší povereník vnútra J. Lietavec predložil 1. 10. 1952 sekretariátu ÚV KSS, bolo rozhodnuté, že v prvej etape, ktorá mala byť skončená do konca októbra 1952, budú odsunuté osoby zo zakázaného pásma a nespoľahlivé osoby z hraničného pásma. V okrese Bratislava-mesto išlo o obce Devín, Karlova Ves, Dúbravka a Petržalka-Ovsište, v okrese Bratislava-okolie o obce Rusovce a Čunovo. V druhej etape, t. j. do konca roka 1952, sa malo uskutočniť vysťahovanie ďalších nespoľahlivých osôb, ktoré bývali v blízkosti hraničného pásma. Z okresu Bratislava-okolie išlo o obce Devínska Nová Ves, Most, Stupava, Záhorská Bystrica, Marianka, Jarovce, Borinka a Vysoká pri Morave, z okresu Malacky o obce Borský Sv. Jur, Závod, Veľké Leváre, Sekule, Suchohrad a Jakubov, z okresu Skalica o obce Kúty a Brodské a z okresu Bratislava-mesto o obec Lamač. Spolu malo byť vysťahovaných 370 – 420 rodín. Tamže.

¹⁵AMV SR Nitrianska Streda, f.2346, kr.153, Kniha bojových tradícií 16. roty Pohraničnej stráže Rusovce. AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.11, inv.j.547.

¹⁶VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1951, kr.227, sig.64/3-13.

¹⁷Tamže.

¹⁸Od roku 1945 do 20. 9. 1950 tvorilo Slovensko relatívne samostatný organizačno-teritoriálny celok čs. armády – vojenskú oblasť 4 s veliteľstvom v Bratislave. Uvedeným dňom bolo veliteľstvo oblasti zrušené a vytvorilo sa veliteľstvo 2. vojenského okruhu v Trenčíne, ktorého územná pôsobnosť zahŕňala Slovensko a Moravu s výnimkou kraja Jihlava.

Armáda začala realizovať aj vlastnú žienijnú úpravu pohraničia. Pozdĺž hranice s NSR a Rakúskom až po bratislavské predmostie boli budované – a to do hĺbky 8 – 12 kilometrov – hraničné uzávery a terénne zátarasy rôznych typov.¹⁹ Zároveň sa tu vykonávali prípravné práce pre „oživenie“ objektov opevnenia z druhej polovice 30. rokov. Spočívali v ich oprave a vybavení „nejnutnejší bojovou výzbrojí bez zbraní a munice“²⁰ a v zabezpečení dostatočného počtu ťažkých a ľahkých guľometov, ktoré mali byť uložené v skladoch vyčlenených vojenských jednotiek. Na Slovensku išlo o 113 objektov ľahkého a 6 objektov ťažkého opevnenia na brehoch Moravy od jej sútoku s Dyjou po Bratislavu a 3 objekty ľahkého a 8 objektov ťažkého opevnenia na bratislavskom predmostí.²¹

Objekty mali tvoriť jadro tzv. opevnených rajónov poľného typu, ktorých budovanie bolo schválené koncom roka 1951. V kraji Bratislava sa plánovalo zriadiť päť rajónov. Mali ich obsadiť špeciálne pevnostné jednotky organizované do brigád, práporov a rôt. V navrhovanej mierovej organizácii boli jednotky určené „pro střezení hranic a boj s malými skupinami“.²² V prípade mimoriadnych opatrení sa predpokladalo rozšírenie rôt na prápory a práporov na brigády. Bojová činnosť jednotiek sa mala opierať o obsadené pevnostné objekty, no jej ťažisko smerovalo mimo nich.

Po upresnení navrhovanej organizácie sa dňom 15. 4. 1952 sformoval 4. pevnostný prápor v Malackách ako súčasť novovytvorenej 8. pešej brigády s veliteľstvom v Rajhrade pri Brne.²³ Brigáda bola podriadená veliteľstvu 2. vojenského okruhu. Základnú organizačnú štruktúru 4. pevnostného práporu tvorila spojovacia rota, žienijná rota, guľometná rota, motomechanizovaná rota, samopalná rota, rota mínometov 82 mm, batéria mínometov 120 mm, batéria kanónov 75 mm, batéria kanónov 105 mm, batéria húfníc 105 mm a protiletadlová batéria. Prápor mal plánovaných spolu 1298 osôb, z toho 131 dôstojníkov, 29 poddôstojníkov z povolania a 1138 poddôstojníkov a vojakov základnej služby. Bol organizovaný ako rámcový útvar a jeho personálnu naplnenosť MNO stanovilo na 50 percent.²⁴

V nadväznosti na reorganizáciu a posilnenie stráženia pozemnej hranice s Rakúskom a jej krídleného prekrytia na hranici s Maďarskom sa reorganizovalo aj stráženie (hliadkovanie) na Dunaji. Dňom 10. 4. 1951 z doterajšieho Plavebného oddielu ZNB v Bratislave vznikol Poriečny oddiel ZNB, ktorý zabezpečoval hliadkovanie v úseku od vstupu Dunaja na územie Slovenska po Šamorín. Oddiel bol podriadený KV NB v Bratislave, mal 9 osôb a disponoval tromi motorovými člmi (dva člny pre 25 osôb a jeden čl pre tri osoby). V služobnom obvode uvedeného KV NB ďalej vznikli tri poriečne stanice ZNB, a to v Hrušove, Gabčíkove a Klížskej Nemej. Stanice boli podriadené príslušným OV NB a každú tvorili traja príslušníci ZNB s prideleným motorovým člnom. Strážnu zostavu na Dunaji napokon dotvárali dva Plavebné oddiely ZNB v služobnom obvode KV NB v Nitre, ktoré boli umiestnené v Komárne (1+7 osôb) a Štúrove (1+3 osoby).²⁵ Okrem stráženia slovensko-maďarskej hranice zabezpečovali sprevádzanie juhoslovanských lodí s úlohou zabrániť „ich posádkam v akémukoľvek styku s československým brehom“²⁶, čo súviselo s vylúčením Juhoslávie zo sovietskeho bloku, a kontrolné sledovanie lodí ostatných štátov.

¹⁹VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1951, kr.228, sig.99/4-4 a 99/4-7.

²⁰VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1951, kr.228, sig.99/4-10.

²¹VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1951, kr.282, sig.99-4/1-59.

VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1951, kr.283, sig.99-4/1-122.

²²Toto vymedzenie úlohy pevnostných jednotiek zodpovedalo názoru, že „Navrhovaná organizace vyhovuje jen pasivní obraně a nemá prostředků pro obranu aktivní. Opevněný rajón polního typu nelze počítat za pevnostní obranu a bylo by chybné klást těžiště obrany do neúčinných lehkých opevnění. Těžiště obrany opevněných rajónů musí ležet mimo objekty lehkých opevnění v polní obraně, která musí být aktivní.“ VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1951, kr. 226, sig.38-1/1-52.

²³8. pešia brigáda sa skladala zo štyroch pevnostných práporov, 1. prápor bol dislokovaný v Jemnici, 2. prápor v Znojme, 3. prápor v Pohořeliciach a 4. prápor v Malackách.

²⁴VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1952, kr.305, sig.5-2/44.

²⁵AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.1, inv.j.30.

²⁶Tamže.

Už v lete 1951 sa však začalo uvažovať o možnosti, že by stráženie Dunaja prevzala do svojej pôsobnosti Pohraničná stráž MNB. Komisia, ktorá podľa nariadenia veliteľa PS plk. Ludvíka Hlavačku vykonávala v dňoch 9. – 13. augusta z tohto hľadiska prieskum na Dunaji, odporučila, aby v prípade realizovaní uvedeného zámeru bol pre stráženie východnej časti toku Dunaja vytvorený samostatný prápor Pohraničnej stráže s veliteľstvom v Komárne. Ďalej vo svojej správe konštatovala: „V prípade, že by stráženie východného úseku Dunaje prevzala pohraniční stráž, bylo by nutno, aby pohraniční stráž prevzala také stráženie Dunaje v úseku 11. bratislavského pohraničného oddílu MNB i ve vnitrozemí. Pro splnění tohoto úkolu bylo by nutno tomuto oddílu přidělití bratislavský pořiční oddíl.“²⁷

Realizáciu zmeny pôsobnosti stráženia Dunaja oddialila reorganizácia 11. pohraničného oddielu v Bratislave na 11. brigádu Pohraničnej stráže MNB, uskutočnená k 15. 1. 1952. V rámci nej bolo zrušené nefunkčné veliteľstvo 4. práporu v Šamoríne a počet rôt brigády sa zvýšil na osemnásť (1. prápor – 6 rôt, 2. prápor – 5 rôt a 3. prápor – 7 rôt). K 1. 2. 1952 mala brigáda plánovaných spolu 1188 osôb, z toho 177 dôstojníkov, 150 poddôstojníkov z povolania a 861 poddôstojníkov a vojakov základnej služby.²⁸ Vo funkcii veliteľa brigády bol potvrdený škt. František Čambál, od 2. 11. 1951 nový veliteľ 11. pohraničného oddielu.

Krátko po reorganizácii MNB rozhodlo, že 11. brigáda prevezme stráženie celého úseku juhozápadných hraníc Slovenska od slovensko-moravského pomedzia po ústie Ipl'a. Dňom 20. 6. 1952 bola organizácia brigády doplnená o prápor poriečnej ochrany s veliteľstvom v Komárne, ktorý mal 10 pohraničných čiat (1. čata – Hrušov, 2. čata – Baka, 3. čata – Medved'ov, 4. čata – Klížska Nemá, 5. čata – Zlatná na Ostrove, 6. čata – Komárno, 7. čata – Iža, 8. čata – Radvaň nad Dunajom, 9. čata – Kravany a 10. čata – Chlaba) a poriečnu flotilu. Tú tvorili tri poriečne oddiely dislokované v Bratislave, Komárne a Chlabe. Ochranu prístavu v Komárne mala vykonávať bezpečnostná správa podriadená veliteľstvu brigády. Celkové plánované počty brigády boli stanovené na 1776 osôb, z toho 252 dôstojníkov, 561 poddôstojníkov z povolania a 963 poddôstojníkov a vojakov základnej služby.²⁹ Po organizačných zmenách na ministerstve národnej bezpečnosti v lete 1952 brigádu podriadili Správe Pohraničnej stráže, ktorá vznikla z doterajšieho Veliteľstva Pohraničnej stráže. V súvislosti so zriadením vojsk Vnútornej stráže v pôsobnosti rezortu MNB sa Správa Pohraničnej stráže v tom istom roku reorganizovala na Hlavnú správu Pohraničnej a Vnútornej stráže.

Na počiatku roka 1953 bol v 11. brigáde, rovnako ako v iných jednotkách Pohraničnej stráže, zavedený trojtypový systém rôt – typ A mal 61 osôb, typ B 52 osôb a typ C 46 osôb. V upresnenej organizácii brigády, ktorá bola schválená 13. 3. 1953 (pozri prílohy č. 2 – 4), mal každý pohraničný prápor 5 rôt. V 1. prápore boli dve roty typu B a tri roty typu C, v 2. prápore jedna rota typu A, dve roty typu B a dve roty typu C a v 3. prápore tri roty typu A, jedna rota typu B a jedna rota typu C. Plánované počty brigády sa zvýšili na 1900 osôb, z toho 278 dôstojníkov, 563 poddôstojníkov z povolania a 1059 poddôstojníkov a vojakov základnej služby. Systemizovaný počet zbraní v brigáde tvorilo 792 pištolí, 1555 samopalov (od roku 1951 jednotky Pohraničnej stráže vyzbrojovali novým typom samopalu vz. 48 kalibru 9 mm, ktorý bol neskôr premenovaný na samopal vz. 23), 744 pušiek (v rovnakom čase sa namiesto zastaralých pušiek vz. 24 a 98N začali zavádzať samočinné pušky vz. 52), 57 ostreľovačských pušiek, 77 ľahkých guľometov a 9 ťažkých guľometov.³⁰

Zabezpečovanie úloh ostrahy štátnej hranice v novej zostave 11. brigády³¹ sa v krátkom čase ukázalo, najmä pre rôznorodosť jej organizačných prvkov a odlišný charakter ich úloh, ako kom-

²⁷AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.1, inv.j.41.

²⁸AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.2, inv.j.94.

²⁹Tamže.

³⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.3, inv.j.103.

³¹V apríli 1953 prevzalo veliteľstvo 11. pohraničnej brigády od čs. armády do svojej podriadenosti aj samostatnú remontnú eskadrónu v Šamoríne, ktorá se neskôr premenila na Remontné výcvikové stredisko. Bolo určené predovšetkým pre výcvik jazdeckých koní používaných pri strážnej službe na hranici.

plikované a nepružné. V rámci čiastočnej reorganizácie Pohraničnej stráže, ktorú po opätovnom prevzatí tejto zložky do svojej pôsobnosti od 1. 10. 1953 pripravilo ministerstvo vnútra, bol preto prápor poriečnej ochrany dňom 10. 2. 1954 vyňatý z organizácie brigády a reorganizovaný na 25. samostatný dunajský pohraničný prápor. Jeho organizáciu tvorilo desať pohraničných rôt, tri poriečne oddiely a bezpečnostná správa prístavu v Komárne (pozri prílohu č. 5). Prápor mal plánovaných spolu 704 osôb, z toho 111 dôstojníkov, 141 poddôstojníkov z povolania, 50 poddôstojníkov a 402 vojakov základnej služby.³² Pre hliadkovania na Dunaji disponoval 27 člmi rôznych typov. Za veliteľa práporu bol vymenovaný kpt. Metod Mikula.

V súvislosti s vyčlenením práporu z 11. brigády ju aj čiastočne reorganizovali. Ako nový prvok brigádnej štruktúry vznikla záložná rota a upravený bol aj počet rôt v organizácii a zostave pohraničných práporov (pozri prílohy č. 6 – 7). Plánované počty brigády boli stanovené na 1570 osôb, z toho 213 dôstojníkov, 155 poddôstojníkov z povolania a 228 poddôstojníkov a 974 vojakov základnej služby. Na zabezpečenie plnenia strážnych a iných úloh mala brigáda plánovaných 42 ťažných koní, 120 jazdeckých koní, 24 pátracích a 76 obranných psov.³³

Pre „výpomocné“ akcie vojenských jednotiek v prospech Pohraničnej stráže, a to vo forme pátrania alebo tzv. clony, sa v tomto čase začal používať pojem bojová podpora. Úlohou 8. pešej brigády bolo poskytovať bojovú podporu 4. brigáde Pohraničnej stráže s veliteľstvom v Znojme a 11. brigáde Pohraničnej stráže na Slovensku. Plán tejto podpory, ktorý 11. 5. 1953 schválil náčelník generálneho štábu čs. armády a ktorý bol vydaný formou spoločného rozkazu ministra národnej obrany a ministra národnej bezpečnosti č.007/1953, bol spracovaný pre nasledujúce varianty: 1. podpora pešou (mechanizovanou) rotou, 2. podpora pešou (mechanizovanou) rotou posilnenou čatou mínometov 82 mm, 3. podpora rotou ťažkých guľometov a 4) podpora zosilneným práporom v zložení samopalná a mechanizovaná rota, rota mínometov 82 mm, batéria mínometov 120 mm, batéria protitankových kanónov a dve ženijné čaty. Po vyčerpaní svojich sil a prostriedkov mohol veliteľ 8. pešej brigády požiadať veliteľa 6. pešej divízie v Kroměříži alebo 9. pešej divízie v Tnave (veliteľstvo divízie sa sem premiestnilo z Trenčína v roku 1950) o ďalšiu vojenskú jednotku v sile pešej roty až pešieho práporu.³⁴

V prospech 11. brigády Pohraničnej stráže úlohy bojovej podpory plnil 4. pevnostný prápor v Malackách a 39. peší pluk v Bratislave. Ten bol povinný na rozkaz veliteľa 9. pešej divízie poskytnúť brigáde asistenčnú jednotku v sile roty alebo práporu a okrem toho tiež bojovú podporu v sile práporu „ťaž ve formě přehrazení Malých Karpat na předem stanovených čarách, došlo-li k překročení st. hranic silnější nepř. skupinou, snažící se o proniknutí do vnitrozemí“.³⁵

V lete 1954 súčinnosť jednotiek Pohraničnej stráže a armády pri ochrane juhozápadnej hranice Slovenska upresnili. Na porade zástupcov ČSLA a Pohraničnej stráže, ktorá sa uskutočnila na veliteľstve 8. pešej brigády v Rajhrade s cieľom vyhodnotiť doterajšie skúsenosti z organizovania tejto súčinnosti, bolo konštatované, že: „Rychlost zásahu jednotek ČSA není zabezpečena v létě v prostoru BRATISLAVA u 3. praporu 11. brigády PS vzhledem k tomu, že 39. ppl 9. PD, který je určen k provádění bojové podpory, je od května do října ve VVP a použití 4. pevnostního praporu z MALACKY nezabezpečuje rychlý zásah.“³⁶

Nariadením náčelníka generálneho štábu čs. armády preto dňom 24. 8. 1954 povinnosť poskytovať bojovú podporu jednotkám 11. brigády Pohraničnej stráže prešla z 39. pešieho pluku na 52. pontónový pluk v Bratislave. Zároveň bolo stanovené, že cieľom tejto podpory je „v případě nutnosti... zabránit společně s jednotkami PS pronikání nepřátelských skupin na území ČSR a tyto zneškodnit“.³⁷ Pre tento účel mali byť v 52. pontónovom pluku vyčlenené

³²AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.3, inv.j.134.

³³AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.4, inv.j.175.

³⁴VHA Tnava, f.855/8, kr.5, čj.00102002-O-V2VO/1954-OS.

³⁵VHA Tnava, f.855/8, kr.5, čj.00102239-O-V2VO/1954.

³⁶VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1954, kr.445, sig.64-3/1-20.

³⁷VHA Praha, f.MNO-VŽV 1954, kr.246, sig.78-2/1-1.

pohotovostné sily v hodnote roty (1+60 osôb) alebo práporu (1+ 3 roty po 57 osobách) vyzbrojené ako pešie jednotky a navyše vybavené propulzormi (ženijná technika s tromi člmi). Mali plniť nasledujúce úlohy: 1. spoločne s jednotkami Pohraničnej stráže zabezpečiť prehradenie nebezpečných smerov na štátnej hranici, 2. hliadkovať v určenom priestore na Dunaji alebo rieke Morava a 3. podľa požadaviek veliteľa 25. samostatného dunajského pohraničného práporu pomáhať pri sprevádzaní lodí na Dunaji, respektíve pri ich zadržiavaní.³⁸

Po zrušení 8. pešej brigády na jeseň 1955 prevzal niektoré úlohy bojovej podpory 11. brigády Pohraničnej stráže od bývalého 4. pevnostného práporu 2. motomechanizovaný prápor Vnútornej stráže v Bratislave. Od októbra 1956 sa potom pre súčinnosť s Pohraničnou strážou vyčleňovali pohotovostné skupiny aj v novozriadenom 92. pontónovom prápore v Komárne.

Organizácia jednotiek Pohraničnej stráže sa ďalej vyvíjala. Dňom 1. 7. 1955 boli do podriadenosti veliteľstva 11. brigády zaradené oddelenia pasovej kontroly (OPK) v Rusovciach, Devínskej Novej Vsi a Bratislave a na začiatku júla 1956 brigádu opäť reorganizovali. V rámci prechodu na novú typizáciu rôť Pohraničnej stráže (typ A – 60 osôb, typ B – 52 osôb, typ C – 42 osôb a typ D – 28 osôb) sa v brigáde vytvorilo 11 rôť typu A a 6 rôť typu B (1. – 4. rota, 16. a 17. rota), pričom 12. rota v Karlovej Vsi súčasne prešla do organizácie 3. práporu. Ako nový organizačný prvok rôť vznikol jazdecký roj a organizačnú štruktúru brigády doplnila brigádna poddôstojnícka škola. V nových tabuľkách mierových počtov mala 11. brigáda plánovaných spolu 1731 osôb, z toho 234 dôstojníkov, 156 poddôstojníkov z povolania, 271 poddôstojníkov a 1070 vojakov základnej služby.³⁹

Čiastočne reorganizovaný bol k 1. 7. 1956 aj 25. samostatný dunajský pohraničný prápor, ktorému od začiatku novembra 1955 velil mjr. Jakub Vinš. Počet pohraničných rôť sa zvýšil na jedenásť (zriadením 10. roty v Štúrove, dovtedajšia 10. rota v Chlabe sa prečíslovala na 11. rotu) a zmenil sa aj počet družstiev v rotách a poriečnych oddieloch (pozri prílohu č. 8). Z podriadenosti veliteľstva práporu bola ďalej vypustená bezpečnostná správa prístavu v Komárne a naopak do nej prešli OPK v Štúrove a Komárne. Prápor mal novo plánovaných 730 osôb, z toho 108 dôstojníkov, 141 poddôstojníkov z povolania, 53 poddôstojníkov a 428 vojakov základnej služby.⁴⁰

Okrem organizačných zmien sa pozornosť orgánov ministerstva vnútra v lete 1956 sústreďovala na zosilnenie ochrany štátnej hranice s Poľskom, a to v rámci tzv. akcie Poznaň. Išlo o reflexiu čs. vládnucej garnitúry na masové nepokoje obyvateľstva v poľskom meste s rovnakým názvom.⁴¹ Opatrenia sa zdôvodňovali tým, že „v lidově demokratickém Polsku... pokusila se část reakčních živlů o protistátní provokaci a je příslušnými bezpečnostními složkami likvidovaná a pronásledovaná. Při jejich pronásledování není vyloučeno, že jedinci z řad prchajících provokatérů budou hledat záchranu případně též pronikáním na naše území.“⁴² Na základe nariadenia ministra vnútra z 28. 6. 1956 bola preto zosilnená hliadková činnosť príslušníkov pohraničných oddelení VB (do februára 1951 pohraničných staníc ZNB) a plánovali sa zásahy ďalších zložiek MV v ich prospech. Dňa 30. júna dostali napríklad veliteľia 2. a 3. práporu 8. brigády Vnútornej stráže v Spišskom Podhradí a Strážskom nariadenie, podľa ktorého mali v súčinnosti s náčelníkmi krajských správ MV (do júna 1952 krajských veliteľstiev Národnej bezpečnosti) v Košiciach a Prešove a s veliteľom 20. pohotovostnej údernej roty Vnútornej stráže v Košiciach⁴³ rozkaz zabezpečiť prípravu vyčlenených síl „na prípadné nasadenie... na

³⁸Tamže.

³⁹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.7, inv.j.781.

⁴⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.7, inv.j.783.

⁴¹Bližšie MOULIS, V. – VALENTA, J. – VYKOUKAL, J. P.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989. Ostrava, AMOSIUM SERVIS 1991, s.127 – 130.

⁴²AMV SR Nitrianska Streda, f.2350, kr.7, sp.taj.1959, čj.012384-OS/56.

⁴³Bližšie o organizácii a dislokácii Vnútornej stráže na Slovensku pozri ŠTAIGL, J.: Vznik, vývoj a činnosť vojsk Vnútornej stráže na Slovensku. In: Vojenská história, 2, 1998, č. 4, s. 47 – 72.

krytie smeru od poľských hraníc“.⁴⁴ Od 6. júla potom pohotovostnú jednotku v sile roty postavili aj v 1. prápore 8. brigády Vnútornej stráže v Ladcoch. Mala byť pripravená presunúť sa do Rožnova pod Radhošťem a zabezpečiť stráženie komunikácií v tomto priestore.⁴⁵ Opatrenia v akcii Poznaň sa skončili 21. júla.

Oveľa väčší rozsah a celkom iný charakter mali opatrenia na zosilnenie ochrany slovensko-maďarskej hranice, ktoré sa na základe rozhodnutia politického byra ÚV KSČ začali realizovať od 24. 10. 1956 v súvislosti s vývojom v Maďarsku, kde prejavy nespokojnosti obyvateľstva s priebehom politických a spoločenských reforiem prerástli do ozbrojeného povstania proti komunistickému režimu.

Cieľom prvých opatrení bolo predovšetkým zabrániť prenikaniu povstalcov a rozširovaniu „kontrarevolučných“ tendencií na územie Slovenska. Pozornosť sa venovala celej dĺžke slovensko-maďarskej hranice s dôrazom na bratislavské predmostie a úsek od ústia Ipl'a po styk hranice ČSR, MLR a ZSSR, ktorého v podstate formálnu ostrahu zabezpečovali príslušníci 56 pohraničných oddelení Verejnej bezpečnosti (PO VB), do júna 1952 pohraničných staníc ZNB. Ich nízke počty (oddelenia mali 2 – 7 osôb) urýchlene dopĺňali jednotky formované z členov krajských správ MV z Nitry, Banskej Bystrice a Košíc. Na posilnenie hliadkovej činnosti PO VB v priestore Lučenec a Sv. Kráľ boli vyčlenené aj dve rot (spolu 223 osôb) 8. brigády Vnútornej stráže z jej práporov v Ladcoch a Strážskom. Zostavu rôt 3. práporu 11. brigády Pohraničnej stráže na bratislavskom predmostí posilnil 2. motomechanizovaný prápor Vnútornej stráže z Bratislavy, ktorý mal 362 osôb a 10 tankov. Zosilnené stráženie hranice silami vojsk ministerstva vnútra riadila od 25. októbra predsunutá operačná skupina Hlavnej správy Pohraničnej stráže MV (dňom 1. 7. 1954 sa vyčlenila z doterajšej Hlavnej správy Pohraničnej a Vnútornej stráže) na čele s jej náčelníkom plk. Miroslavom Dudom, a to z krajskej správy MV v Banskej Bystrici.

Podobné opatrenia prijímala aj armáda. Dňa 25. októbra rozhodol minister národnej obrany o príprave zásahov vojsk 2. vojenského okruhu na posilnenie jednotiek MV a v ten istý deň náčelník generálneho štábu schválil plán vojenského zabezpečenia slovensko-maďarskej hranice. V súlade s týmto plánom a na vyžiadanie územných orgánov MV alebo priamo veliteľov Pohraničnej stráže a PO VB sa vyčlenené vojenské jednotky postupne zapájali do jej stráženia. Vo večerných hodinách 27. októbra sa na ochrane hranice podieľalo už 1899 príslušníkov armády so 6 tankmi, 9 samohybnými delami a 6 húfnicami 122 mm.⁴⁶ Ďalšie vojenské jednotky zo Slovenska a z Moravy boli pripravené v zálohe veliteľa 2. vojenského okruhu a MNO.

Príslušníci armády plnili úlohy väčšinou v zosilnených pohraničných hliadkach zložených z 5 – 6 členov Pohraničnej stráže alebo Verejnej bezpečnosti a 8 – 10 vojakov. Bojová technika bola nasadená na ochranu dôležitých objektov a priestorov väčšieho vojenského významu (bratislavské predmostie, mosty v Medved'ove, Komárne a Štúrove, priestor Plešivec – Moldava nad Bodvou a Skároš – Kráľovský Chlmec). Na bratislavskom predmostí, kam sa presunula časť 9. streleckého pluku z Bratislavy (do roku 1955 ako 39. peší pluk), bola na základe nariadenia veliteľa 2. vojenského okruhu od 29. októbra organizovaná priama obrana hranice. Hliadkovanie na Dunaji zabezpečovali spolu s 25. samostatným dunajským pohraničným práporom osádka vojenských člnov z 52. pontónového pluku z Bratislavy a 6. ženijného práporu z Komárna.

V dňoch 30. – 31. októbra bola zostava síl armády a vojsk MV určených na ochranu slovensko-maďarskej hranice reorganizovaná a podstatne posilnená. K 1. novembru sa v nej nachádzalo spolu 11 040 osôb, 280 tankov, 43 samohybných diel a 42 diel iných typov, 107 protitankových kanónov, 33 protiletadlových kanónov a 82 mínometov. Sily a prostriedky armády predstavovalo 8759 osôb, 270 tankov, 41 samohybných diel a 42 diel iných typov, 104 protitankových

⁴⁴AMV SR Nitrianska Streda, f.2350, kr.7, čj.012384-OS/56.

⁴⁵Tamže.

⁴⁶VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1956, sig.2/8-4b.

kanónov, 33 protiletadlových kanónov a 82 mínometov. Do podriadenosti jednotlivých zložiek MV patrilo 2281 osôb, 10 tankov, 2 samohybné delá a 3 protitankové kanóny.

V zostave prvosledových jednotiek bolo zaradených 5042 osôb (2761 príslušníkov armády a 2281 príslušníkov zložiek MV), 24 tankov (14, 10), 17 samohybných diel (15, 2), 89 protitankových kanónov (86, 3) a 14 diel iných typov (14, 0) a 12 mínometov (12, 0). Zálohu veliteľ 2. vojenského okruhu predstavovalo 854 osôb a 7 diel a zálohu MNO ďalších 3413 osôb, 129 tankov, 17 samohybných diel a 21 diel iných typov, 65 mínometov, 15 protitankových a 21 protiletadlových kanónov. Išlo predovšetkým o dve úderné skupiny sústredené vo VVP Lešť (1260 osôb, 96 tankov, 3 protitankové a 3 protiletadlové kanóny a 12 mínometov) a v priestore Prešov – Humenné (471 osôb, 31 tankov, 9 samohybných diel, 2 protitankové a 3 protiletadlové kanóny), ktorých úlohou bola príprava protisečí a likvidácia väčších ozbrojených skupín maďarských povstalcov v prípade ich preniknutia na Slovensko, a ďalej o sily 3. mechanizovanej divízie (do roku 1955 ako 6. pešia divízia) z južnej Moravy.⁴⁷

Dňa 2. novembra prijalo politické byro ÚV KSČ – po oboznámení sa s rozhodnutím politického vedenia ZSSR uskutočniť vojenskú intervenciu do Maďarska a so zámerom likvidácie povstania – uznesenie, v ktorom okrem iného uložilo ministromi vnútra a ministromi národnej obrany „zajistiť bdélu a plnou ostrahu, bezpečnosť a pripravenosť našich ozbrojených síl k obrane československej republiky“.⁴⁸ Na jeho základe vydal náčelník generálneho štábu čs. armády 3. novembra veliteľovi 2. vojenského okruhu rozkaz zaujatie obrany na hranici s Maďarskom. Činnosť vojenských jednotiek v pohraničnom pásme tým dostala celkom iný charakter. Organizovanie obrany slovensko-maďarskej hranice pritom zrejme predstavovalo súčasť plánu sovietskeho generálneho štábu na vojenské potlačenie povstania. Zabezpečovalo, v nadväznosti na rovnaké opatrenie na maďarsko-rumunskej hranici, v podstate hermetické uzatvorenie priestoru bojových akcií sovietskych vojsk proti povstalcovi.

Rozkaz náčelníka generálneho štábu ukladal budovať obranu organickými celkami 4. a 18. streleckej divízie (do roku 1955 ako 9. a 10. pešia divízia). Časť hranice Bratislava – Hámor (17 km juhozápadne od Lučenca) mala brániť 4. strelecká divízia (veliteľstvo naďalej v Trnave), posilnená časťou 205. protitankovej delostreleckej brigády (veliteľstvo Štúrovo), 52. pontónovým plukom a 92. pontónovým práporom. Hlavné úsilie zväzku bolo zamerané na priestory Bratislava, Komárno, Štúrovo a Šahy, pri organizovaní obrany Dunaja mal veliteľ divízie venovať pozornosť aj mostom v Medveďove, Komárne a Štúrovo. Úsek Hámor – hranica so ZSSR bol pridelený 18. streleckej divízii (veliteľstvo v Košiciach), posilnenej dvoma delostreleckými oddielmi z Delostreleckého učilišťa v Hraniciach na Morave. Ťažisko úsilia tejto divízie bolo orientované na smery Miskolc – Košice, Sárospatak – Trebišov a Miskolc – Rimavská Sobota. Okrem toho mala divízia zabezpečiť ochranu železničnej komunikácie v priestore Michalany – Slovenské Nové Mesto – Čierna nad Tisou.

Hĺbku obrannej zostavy tvorili naďalej zálohy veliteľ 2. vojenského okruhu a MNO, pričom 3. mechanizovaná divízia sa sústredila do lesov severozápadne od Bratislavy s úlohou pripraviť zásahy na smeroch Pezinok – Bratislava a Pezinok – Štúrovo. Leteckú podporu jednotkám v obrane mal zabezpečovať 32. bitevný letecký pluk z Trenčína, ktorého podstatná časť sa presunula na letisko v Prešove. Všetky vyčlenené jednotky 2. vojenského okruhu boli dopĺňané na mierové počty povoláním vojakov v zálohe na mimoriadne cvičenie.

Pokyny na reorganizáciu zostavy jednotiek na hranici s Maďarskom a jej doplnenie ďalšími silami vydalo tiež ministerstvo vnútra. Podľa nariadenia 1. námestníka ministra vnútra prevzal 25. samostatný dunajský prápor Pohraničnej stráže od 3. novembra zodpovednosť aj za ochranu hranice pozdĺž toku Ipľa v úseku od Hanuliakova po Kubáňovo, pričom mu boli podriadené PO VB v Salke, Pastovciach a Ipeľskom Sokolci. Pásmo od Kubáňova na východ sa

⁴⁷VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1956, sig.2/8-49b.

⁴⁸Štátny ústredný archív (ďalej ŠÚA) ČR Praha, AÚV KSČ, f.02/, zv. 120, a.j. 151.

súčasne rozčlenilo na tri úseky zosilnenej ochrany hranice. Prvý zahŕňal pohraničné okresy Šahy, Modrý Kameň a Lučenec (veliteľstvo úseku v Modrom Kameni), druhý okresy Fil'akovo, Rimavská Sobota a Šafárikovo (veliteľstvo úseku v Rimavskej Sobote) a tretí okresy Rožňava, Moldava nad Bodvou, Košice, Trebišov a Kráľovský Chlmec (veliteľstvo úseku v Košiciach). Počty príslušníkov VB a Vnútornej stráže tu posilnili úderné skupiny poslucháčov škôl MV, ktorých úlohou bolo vykonávať hliadkovú činnosť v hĺbke pohraničných okresov a v prípade preniknutia skupín maďarských povstalcov na Slovensko ich likvidovať. Údernú skupinu tvorilo 30 – 40 osôb.

K 12. novembru sa v zostave síl vyčlenených na obranu a ochranu južnej hranice Slovenska nachádzalo spolu 30 439 osôb, z toho 26 658 príslušníkov armády, 2688 príslušníkov Pohraničnej stráže, 507 príslušníkov VB a 586 príslušníkov Vnútornej stráže a z bojovej techniky 368 tankov, 143 samohybných diel, 612 diel iných typov (vrátane mínometov) a 82 lietadiel. V prvom slede bolo rozmiestnených 18 114 osôb, z toho 14 333 príslušníkov armády, 65 tankov, 66 samohybných diel a 321 diel iných typov. Zálohu veliteľa 2. vojenského okruhu tvorilo 5890 osôb, 131 tankov, 9 samohybných diel a 135 diel iných typov. Zostávajúca časť osôb a bojovej techniky patrila do zálohy MNO.⁴⁹

K rozsiahlejšiemu narušeniu hranice maďarskými povstalcami ani k stretnutiu príslušníkov armády a vojsk MV s nimi však nedošlo. V nadväznosti na likvidovanie ich odporu Sovietskou armádou a obnovovanie komunistického „poriadku“ v Maďarsku sa preto rozsah opatrení na slovensko-maďarskej hranici postupne znižoval. Od 14. novembra sa vojenské jednotky a úderné skupiny MV začali vracieť do stálych posádok a od 9. decembra bol na hranici zavádzaný normálny hraničný režim. Opatrenia zosilnenej ochrany hranice sa definitívne rušili dňom 21. decembra.⁵⁰

Už na začiatku januára 1957 vypracovalo MNO a ministerstvo vnútra, na základe rozboru činnosti ozbrojených síl v čase maďarských udalostí, tzv. akčné plány odstránenia nedostatkov pri ochrane štátnej hranice. Dňa 9. 4. 1957 ich schválilo politické byro ÚV KSČ, ktoré súčasne uložilo ministrom oboch rezortov vyriešiť do konca roka otázky skvalitnenia súčinnosti jednotlivých ozbrojených zložiek a ministromi národnej obrany dalo za úlohu „do konce roku 1957 opatreniami pro zvýšení bojové pohotovosti vojsk, zvláště pak pohraničních svazků, zabezpečit jejich rychlé použití pro obranu státní hranice“.⁵¹

Pre úseky strážené jednotkami Pohraničnej stráže bol v júni 1957 vydaný nový Štatút hraničného a zakázaného pásma, na základe ktorého sa uskutočnili miestne úpravy v hraničnom pásme (k ďalším došlo v polovici roka 1959). Čiastočne upravený bol aj spôsob ostrahy hranice. Väčší dôraz sa kládol najmä na využívanie technických prostriedkov a služobných psov a na urýchlenie činnosti po vyhlásení bojovej pohotovosti. V tomto zmysle bol upravený aj výcvik vojakov základnej služby a záložníkov, ktorých od roku 1958 povolávali na vojenské cvičenie priamo do pohraničných jednotiek prvého sledu. Novo sa riešila tiež otázka zabezpečenia rovnocennej náhrady za vojakov 2. ročníka pri ich odchode do zálohy. Existujúci spôsob, t. j. každoročné individuálne predlžovanie vojenskej základnej služby alebo náhrada vojakov základnej služby záložníkmi pri súčasnom skrátení doby základného výcviku nováčikov, bol uznesením vlády z 21. 8. 1958 upravený tak, že základná služba v jednotkách Pohraničnej stráže sa všeobecne predĺžila o tri mesiace a táto doba sa vojakom započítavala za dve pravidelné cvičenia.

Prepracovávali sa aj plány súčinnosti Pohraničnej stráže a armády. Už koncom roka 1957 upresnil veliteľ 2. vojenského okruhu, na základe pokynov generálneho štábu čs. armády,

⁴⁹VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1956, sig.2/8-49b.

⁵⁰Podrobne o reflexii čs. armády a vojsk ministerstva vnútra na maďarské udalosti pozri ŠTAIGL, J.: Vojenské opatrenia na Slovensku v súvislosti s vývojom v Maďarsku na jeseň 1956. In: Armáda a spoločnosť na Slovensku v kontexte európskeho vývoja 1948 – 1968. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 17. septembra 1996. Bratislava, VHÚ 1997, s. 184 – 203.

⁵¹ŠÚA ČR Praha, AÚV KSČ, f.02/2, zv. 135, a.j. 176.

hlavné zásady činnosti 9. streleckej divízie pri zabezpečovaní ochrany a obrany západnej časti južnej hranice Slovenska. V smerniciach o uvádzaní pohraničných streleckých divízií do bojovej pohotovosti stanovil, že zväzok za „mimoriadnej situácie“ zaujíma na hranici hlavné alebo záložné pásmo obrany, v ktorom sa veliteľovi zväzku podriadiť aj 11. brigáda a 5. prápor 4. brigády Pohraničnej stráže z južnej Moravy. Smernice ďalej riešili otázky okamžitej bojovosti divízií útvarov a jednotiek, počet munície tzv. prvej pohotovosti a spôsob ženijného a delostreleckého zabezpečenia obranného pásma, vrátane delostreleckej podpory jednotiek Pohraničnej stráže.⁵²

Po organizačných a dislokačných zmenách, ktoré sa uskutočnili v čs. armáde a v ozbrojených silách ministerstva vnútra na jeseň 1958, pre bojovú podporu 11. brigády a 25. samostatného dunajského práporu Pohraničnej stráže vyčleňovali pohotovostné skupiny z 52. pontónového pluku v Komárne (premiestnený z Bratislavy), 92. pontónového práporu v Bratislave (novovytvorený útvar, pôvodný 92. pontónový prápor v Komárne bol zrušený) a 220. protitankového pluku v Štúrove.⁵³ Úlohy 2. motomechanizovaného práporu Vnútornej stráže, ktorý sa premiestnil do Trnavy, prevzal 6. prápor Civilnej obrany. Do konca roka 1958 bol dislokovaný v Bratislave a potom v Malackách. Od júna 1960 bojovú podporu 11. brigády ešte posilnili novovytvorené jednotky (roty) Vnútornej stráže v Bratislave-Vlčom hrdle.⁵⁴

Pozornosť sa venovala aj tým úsekom hranice, kde ich ochranu, respektíve dohľad nad dodržiavaním hraničného režimu vykonávali pohraničné stanice VB. Celkový počet PO VB na Slovensku ministerstvo vnútra stanovilo na 86, z toho 42 na hranici s Poľskom, 5 na hranici so ZSSR a 39 na hranici s Maďarskom. Plánovaný počet ich príslušníkov predstavoval spolu 526 osôb, z toho na slovensko-poľskej hranici 238 osôb, na hranici so ZSSR 24 osôb a na slovensko-maďarskej hranici 264 osôb (pozri prílohu č. 9). Veliteľstvo 2. vojenského okruhu súčasne uložilo spracovať aj plány súčinnosti vojenských jednotiek s PO VB pri ochrane jednotlivých úsekov hranice, a to z hľadiska územnej pôsobnosti týchto jednotiek a ich zloženia. Na podporu PO VB mali určené pohraničné útvary udržiavať v trvalej pohotovosti zásahové skupiny v celkovom počte 1130 osôb, z toho pri hranici s Poľskom 680 osôb (Intendančné učilište v Žiline – 80, 1. školský tankový pluk v Martine – 200, Letecké technické učilište v Liptovskom Mikuláši – 200 a 22. výsadková brigáda v Prešove – 200), pri hranici so ZSSR 50 osôb (63. strelecký pluk v Michalovciach) a pri hranici s Maďarskom 400 osôb (55. strelecký pluk v Trebišove – 50, 64. strelecký pluk v Košiciach – 50, 21. delostrelecký pluk v Jelšave – 50, 219. protitankový delostrelecký pluk v Rimavskej Sobote – 50, 31. ťažká delostrelecká brigáda v Brezne nad Hronom – 100, 8. strelecký pluk v Leviciach – 50 a 220. protitankový delostrelecký pluk v Štúrove – 50.)⁵⁵ Zásady súčinnosti jednotiek ČSLA s PO VB pri ochrane hranice upravovali smernice MNO z mája 1957.

Dňa 3. 10. 1958 bola „v zájmu zkvalitnení ochrany štátných hraníc na rieke Dunaj“ v Budapešti podpísaná dohoda medzi československou a maďarskou Pohraničnou strážou o spoločnej ochrane tohto vodného toku.⁵⁶ Uvádžalo sa v nej: „Československá Pohraničná stráž zodpovedá za doprovod a zajištení všetkých plavidiel kapitalistických štátov na Dunaji svými silami a prostriedky v úseku od soutoku rieky Dunaje a Moravy po Komárno vto... Maďarská Pohraničná stráž zodpovedá za doprovod a zajištení plavidiel kapitalistických štátov na Dunaji svými silami a prostriedky v úseku mimo Komárno po československo-maďarskou hranici v priestore Szob.“ Pojem „doprovod a zajištení plavidiel“ pritom dohoda špecifikovala ako

⁵²VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1958, kr.307, sig.2/2/21.

⁵³VHA Trnava, f.0855/8, kr.9, sig.17/1-79.

⁵⁴Islo o 5. a 6. rotu 2. práporu 8. brigády Vnútornej stráže, ktoré boli zriadené s úlohou strážiť objekty Slovnaftu vo Vlčom hrdle. Po reorganizácii 8. brigády na 14. pluk v roku 1962 a na 14. samostatný prápor v roku 1964 bola vo Vlčom hrdle dislokovaná jeho 2. objektová rota.

⁵⁵VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1960, kr.397, sig.19/2-8.

⁵⁶AMV SR Nitrianska Streda, f.4997 Komárno, kr.4, sp.taj.1958, čj.0519/58.

„přímý doprovod plavidel hlídkami Pohraniční stráže na motorových člunech po dobu plavby na řece Dunaj a střežení těchto plavidel po dobu jejich kotvení na toku Dunaje“. Úlohou hlídků bolo „nedopustit posádkám plavidel kapitalistických států nedovolené narušení území ČSR a MLR v místech k tomu nestanovených a zabránit jakékoliv nedovolené činnosti plavidel kapitalistických států proti ČSR nebo MLR“. Dohoda vstúpila do platnosti dňom 15. 11. 1958.

Podpísanie dohody sprevádzali na čs. strane úvahy o možnej reorganizácii 25. samostatného dunajského práporu. Ich podstatu tvorili tendencie zrušiť jeho pohraničné rotý a stráženie rieky vykonávať poriečnymi oddielmi s organickými streleckými čatami.⁵⁷ Organizačné zmeny sa v tomto čase začali pripravovať aj v 11. brigáde, rovnako ako v ďalších jednotkách Pohraničnej stráže. Odporúčal ich najmä generálny štáb čs. armády, ktorý argumentoval nevyhnutnosťou zvýšiť schopnosť tejto zložky viesť aktívnu a úpornú obranu štátnej hranice ako predpokladu pre včasné zaujatie a organizovanie obrany jednotkami ČSLA. Išlo predovšetkým o prispôsobenie organizácie rôt Pohraničnej stráže organizácii rôt armády a ich vybavenie dostatočným počtom protitankových zbraní a dopravnej techniky.⁵⁸

Reorganizácia jednotiek Pohraničnej stráže sa však uskutočnila až na základe rozhodnutia ÚV KSČ z 1. 1. 1964. V rámci nej bol 25. samostatný dunajský prápor dňom 15. januára premenený na 3. poriečny prápor (veliteľstvo Komárno) a začlenený do priamej podriadenosti veliteľstva 11. brigády. V svojej organizácii mal štyri poriečne oddiely a jednu pohraničnú rotu. V 11. brigáde bolo súčasne zrušené veliteľstvo pohraničného práporu v Stupave a jemu podriadené rotý prešli do organizácie 1. práporu v Malackách a práporu v Bratislave prečíslovaného na 2. prápor (pozri prílohu č. 10). V pohraničných rotách sa opäť obnovil čatový systém a zaviedol sa cyklus 1. čata – služba, 2. čata – odpočinok a 3. čata – bojová a politická príprava. Reorganizované boli aj zabezpečovacie a podporné jednotky brigády. Zo spojovacej a ženijnej čaty vznikli rotý a zabezpečovacia rota sa rozšírila na oddiel, do ktorého organizácie patrila okrem iného čata bezzáklzových kanónov 82 mm. V tabuľkách mierových počtov mala brigáda po reorganizácii plánovaných spolu 2781 osôb, z toho 253 dôstojníkov, 174 práporčikov (skupina vojakov z povolania zriadená v roku 1960 namiesto zboru poddôstojníkov z povolania), 10 dôstojníkov základnej služby alebo absolventov ŠDZ a 2344 poddôstojníkov a vojakov základnej služby.⁵⁹

Okrem vyzbrojovania jednotiek Pohraničnej stráže protitankovými zbraňami sa kládol dôraz na celkovú modernizáciu ich výzbroje, na skvalitnenie technického zabezpečenia a na zvýšenie počtu dopravných prostriedkov. Koncom roka 1964 mala 11. brigáda vo výzbroji 2131 samopalov 7,62 mm vz. 58, 373 samopalov 7,62 mm vz. 61 (škorpión), 93 guľometov 7,62 mm vz. 59 (73 guľometov ľahkej a 20 guľometov ťažkej verzie), 68 pancieroviek RPG-7, 30 tarasnic T-21 a 3 bezzáklzové kanóny 82 mm vz. 59. Jej dopravnú, ženijnú a bojovú techniku tvorilo 94 osobných automobilov (z toho 72 terénnych), 54 nákladných automobilov, 46 motocyklov, 10 traktorov (z toho 5 pásových), 45 špeciálnych vozidiel a 7 obrnených transportérov (štyri OT-64 a tri OT-810). Pre hliadkovanie na Dunaji bolo určených 24 motorových člnov (tabuľkovo mala brigáda plánovaných 30 člnov), z toho 11 člnov REIHER (drevenej konštrukcie), 10 člnov BMP a 3 člny typu OCEÁNIK. Spojenie vo vonkajšej a vnútornej rádiovkej sieti brigády zabezpečovali rádiostanice SS-1000, R-118, R-154, R-4, R-105, R-108, VXW 100 a R-114.⁶⁰

Modernizovali sa aj technické zariadenia ochrany štátnej hranice. Nášľapné signalizačné prostriedky sa nahrádzali signálnymi stenami, čo znamenalo, že vnútorná stena drôtovej zá-

⁵⁷AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.9, inv.j.464 a 465.

AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.10, inv.j.482 a 483.

⁵⁸VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1957, kr.328, sig.19/2-45.

VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1958, kr.312, sig.19/2-41.

⁵⁹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.11, inv.j.552.

⁶⁰AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.5, inv.j.234.

tarasy bola vybavená tranzistorovou signalizáciou RSP-U-60. Súčasne sa začala výstavba nového typu pozorovacích stanovišť, tzv. piketov a pre sledovanie hranice v noci dostala brigáda päť pozemných rádiolokátorov. Ďalšie prostriedky „nočného videnia“ predstavovali infra-prístroje PPN-2 pre samopal vz. 58 a NSP-2 pre guľomet vz. 59.

V reorganizovanej zostave a s uvedenými prostriedkami vykonávala 11. brigáda ochranu štátnej hranice Slovenska v úseku dlhom 277,75 km. Jeho časť na hranici s Rakúskom merala 116,85 km, z toho bolo 80,5 km na rieke Morava, 7,3 km na Dunaji a 29,05 km tvorila tzv. suchá hranica. Strážená časť slovensko-maďarskej hranice bola dlhá 160,9 km, z toho 142,1 km na Dunaji, 8,0 km predstavovala suchá hranica a 10,8 km hranica na Ipli.⁶¹

Od jesene 1965 sa v 11. brigáde opäť začali pripravovať rozsiahle organizačné zmeny. Súviseli s uznesením predsedníctva ÚV KSČ z 26. októbra t. r. o vytvorení jednotných čs. ozbrojených síl. Realizoval ho rozkaz prezidenta republiky z 5. 11. 1965, ktorý okrem iného zdôrazňoval, že: „Vybudování socialistické společnosti, změny v třídní struktuře společnosti a upevňování vnitřní bezpečnosti státu, spolu se změnami v činnosti nepřátelských rozvědek, umožňují v současné době nově vymezit úlohu a postavení Pohraniční a Vnitřní stráže... umožňují provést úpravy v systému ochrany státní hranice...“ Vzhľadom na to a pre zabezpečenie „maximální efektivity při využívání sil a prostředků vynakládaných na zajištění obrany a vnitřní bezpečnosti země“ rozkaz nariadil „Vyčlenit Pohraniční a Vnitřní stráž z Ministerstva vnitra a podřídit ji dnem 1. 1. 1966 Ministerstvu národní obrany.“⁶²

Ochrana štátnej hranice Slovenska v rámci spoločnej československej štátnosti týmto rozhodnutím vstúpila do novej etapy. V podriadenosti Hlavnej správy pozemného vojska MNO zostala 11. brigáda Pohraničnej stráže až do konca roka 1971. Od 1. 1. 1972 bola opäť začlenená do pôsobnosti ministerstva vnútra. Ochrana štátnej hranice na juhovýchodnom Slovensku, rovnako ako pohraničné oddelenia Verejnej bezpečnosti na zostávajúcich úsekoch, zabezpečovala až do skončenia bipolárneho rozdelenia Európy, rozpadu sovietskeho bloku a zrušenia komunistického režimu v Česko-Slovensku na prelome 80. a 90. rokov. V novo zavedenom systéme ochrany štátnej hranice, ktorý od 1. 1. 1993 prevzala aj samostatná Slovenská republika, boli tieto zložky zrušené a nahradené pohraničnou políciou ministerstva vnútra.

⁶¹AMV SR Nitrianska Streda, f.6/VPS, kr.11, inv.j.547.

⁶²VHA Praha, f.MNO-GŠ/OMS 1965, sig.1-10/5.

Mit der Studie über den Grenzschutz der Staatsgrenze der Slowakei in den Jahren 1950 bis 1966 setzt der Autor die eigene Arbeit über die selbe Problematik im vorigen Zeitraum fort., die in der Zeitschrift „Vojenská historie“ (Militärgeschichte) Jahrgang 4, Nr. 1 (2000) veröffentlicht wurde.

Der inhaltliche Ausgangspunkt der Studie stellt ein Model des Staatsgrenzenschutzes der ČSR dar, der 1949 eingeleitet worden ist, in dem schon die einzelnen Grenzbereiche nach der politischen Klassifizierung der Nachbarstaaten differenziert gewesen sind. Die Grenzen mit den „befreundeten und verbündeten“ Ländern im Rahmen des sowjetischen Blocks und dem nördlichen Teil der Okkupationszone der UdSSR in Deutschland sind von den Grenzstationen der Volkspolizei (ZNB) geschützt worden. Diese Polizeieinheiten haben sich ausschließlich mit den Aufgaben des Sicherheits- und Zollschutzes beschäftigt. In den Grenzgebieten mit dem südlichen Teil der Okkupationszone der UdSSR und der Okkupationszone der vereinigten Staaten in Deutschland und Österreich sind Regimenter des Grenzschutzes ZNB eingesetzt worden. Sie haben eine militärische Organisation gehabt und der Grenzschutz wurde in Zusammenarbeit mit den bestimmten Assistenzeinheiten der tschechoslowakischen Armee ausgeübt.

In den neuen internationalen und innenpolitischen Zusammenhängen zwischen den 40. und 50. Jahren hat sich die differenzierte Beurteilung des Schutzes der einzelnen Gebiete der Staatsgrenze der ČSR weiterhin vertieft wurde. Aufgrund der Ausnutzung der sowjetischen „Erfahrungen“ seit 1950 wurde der Grenzschutz der Staatsgrenze mit der Bundesrepublik Deutschland und Österreich mittels der Grenzschutzkräfte als eines separaten Militärteiles sichergestellt, in dem Wirkungsbereich des neuerrichteten Verteidigungsministerium und nach der Auflösung des Verteidigungsministeriums 1953 in den Wirkungsbereich des Innenministeriums. Als wichtig ist das Jahr 1966 zu betrachten, wenn der Grenzschutz in die einheitlichen Streitkräfte der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik eingegliedert und dem Verteidigungsministerium untergeordnet wurde.

Die Studie beschäftigt sich mit der Entwicklung des Schutzes der „slowakischen“ Bereiche der Staatsgrenze der Tschechoslowakei in dem angeführten Zeitraum, und zwar mit dem Akzent bezüglich des „exponierten“ Bereiches, d.h. der Staatsgrenze mit Österreich. Ausführlich ist hier analysiert die organisatorische und Dislokationsentwicklung der 11. Grenzschutzbrigade, die den Schutz der slowakisch-österreichischen Staatsgrenze sichergestellt hat und des 25. selbständigen Grenzschutzregiments, der die Staatsgrenze an dem Fluß Donau überwacht hat. Beschäftigt sich ebenso mit der Bildung der sogenannten Schutzzonen entlang der Staatsgrenze mit Österreich, dem System der technischen Versorgung inkl. des Ausbaues der Draht- und Minensperren, Geländearbeiten u.ä. Die Aufmerksamkeit orientiert sich ebenso der Gestaltung des Grenzschutzes in dem Bereichen der Staatsgrenze mit Ungarn (besonders im Zusammenhang mit den ungarischen Ereignissen im Herbst 1956), mit der Sowjetunion und Polen. Konkret sind die Angaben über die s.g. Kampfunterstützung aufgeführt worden, die den Einheiten des Grenzschutzes und den Grenzschutzabteilungen der Volkspolizei die Einheiten der tschechoslowakischen Volksarmee geleistet haben.

Der Text der Studie wird von gezeichneten Beilagen über die organisatorische und Dislokationsentwicklung der Sicherheitseinheiten, die für den Grenzschutz der Slowakei verantwortlich waren, ergänzt.

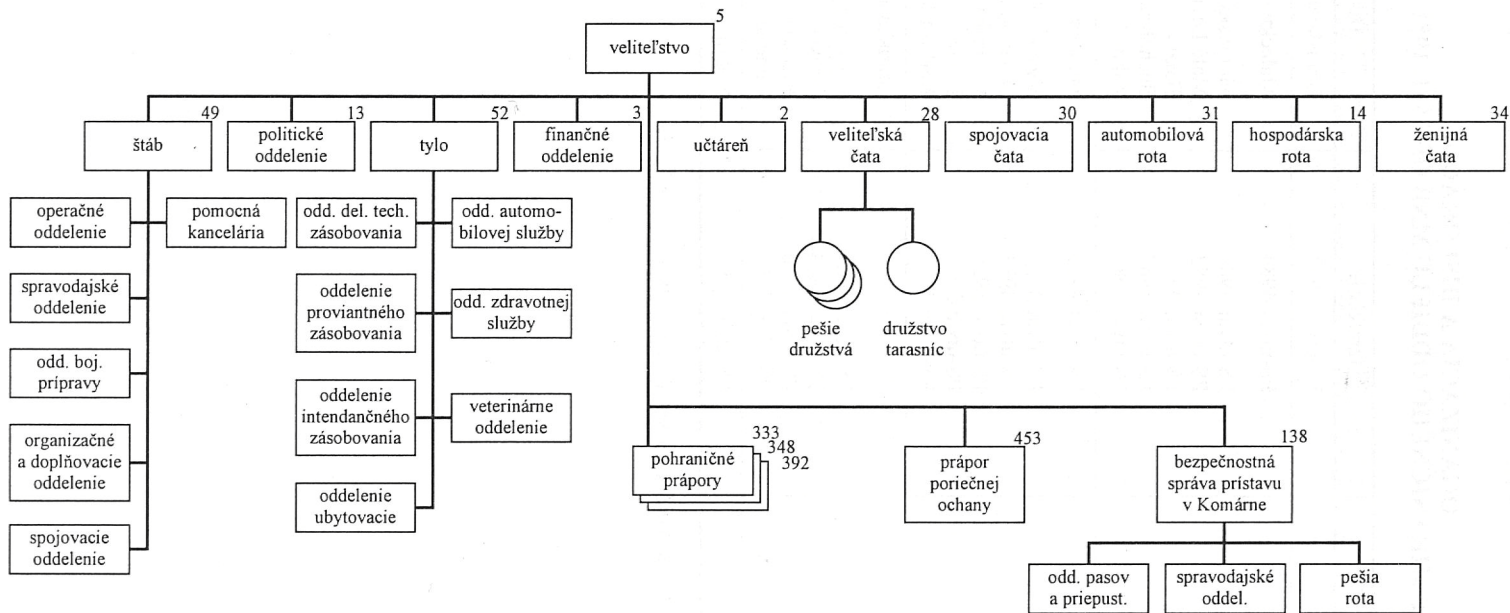

OGANIZÁCIA A DISLOKÁCIA
4. POHRANIČNÉHO ODDIELU MNB OD 26. 1. 1951

Jednotka	Označenie	Dislokácia
Veliteľstvo oddielu	PS-útvár 5947	Bratislava
1. prápor	PS-útvár 4984	Malacky
1. rota	PS-útvár 3988	Moravský Sv. Ján
2. rota	PS-útvár 3983	Malé Leváre
3. rota	PS-útvár 3986	Gajary
4. rota	PS-útvár 3989	Suchohrad
5. rota	PS-útvár 3982	Záhorská Ves
2. prápor	PS-útvár 4936	Stupava
6. rota	PS-útvár 3938	Vysoká pri Morave
7. rota	PS-útvár 3933	Devínske Jazero
8. rota	PS-útvár 3936	Devínska Nová Ves
9. rota	PS-útvár 3939	Devín
10. rota	PS-útvár 3932	Karlova Ves
3. prápor	PS-útvár 4965	Bratislava
11. rota	PS-útvár 3968	Petržalka
12. rota	PS-útvár 3963	Jarovce
13. rota	PS-útvár 3966	Rusovce
14. rota	PS-útvár 3969	Čunovo
4. prápor	PS-útvár 4997	Šamorín

Spracované podľa: AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/VPS, kr. 1, inv. j. 13.

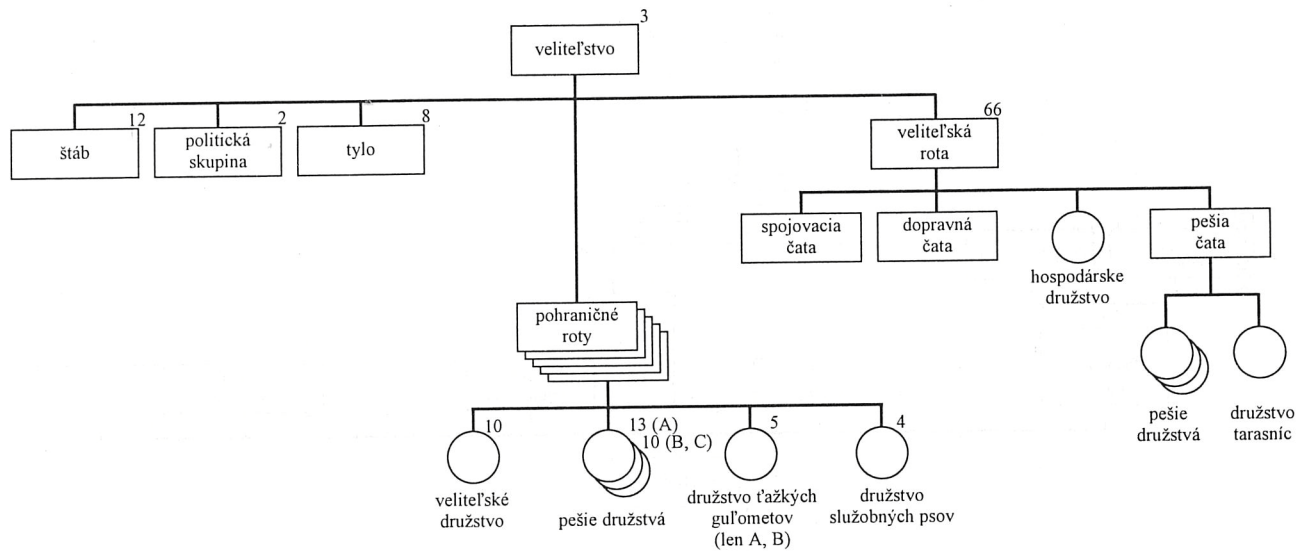
ORGANIZÁCIA 11. BRIGÁDY POHRANIČNEJ STRÁŽE MNB OD 13. 3. 1953

Vojenská história

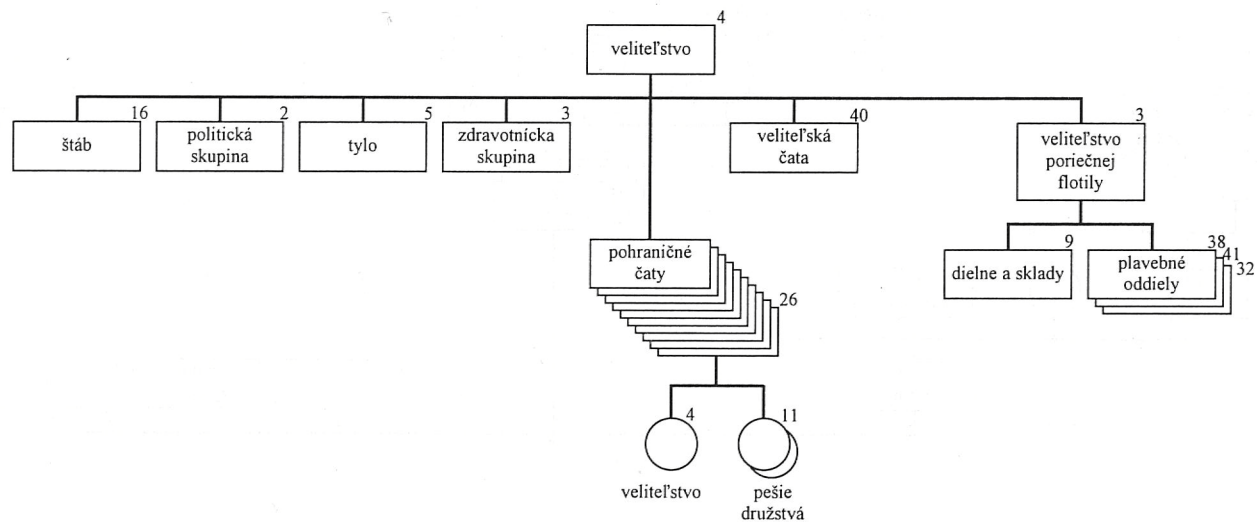

ORGANIZÁCIA POHRANIČNÉHO PRÁPORU 11. BRIGÁDY POHRANIČNEJ STRÁŽE MNB OD 13. 3. 1953

Vojenská história

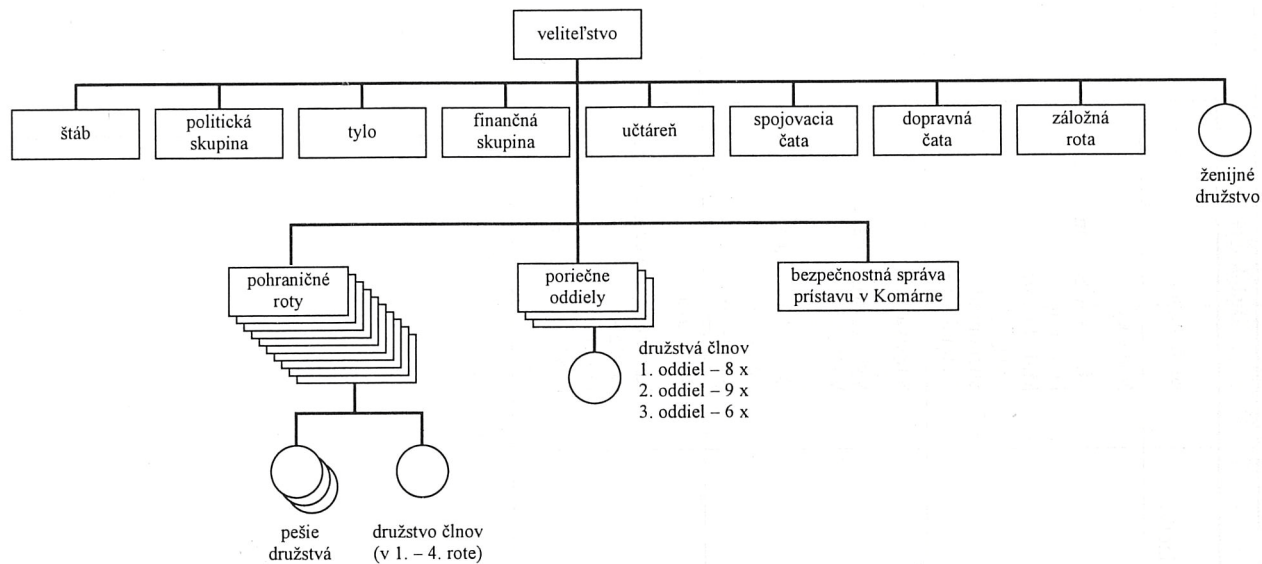
ORGANIZÁCIA PRÁPORU PORIEČNEJ OCHRANY 11. BRIGÁDY POHRANIČNEJ STRÁŽE MNB OD 13. 3. 1953

Vojenská história

ORGANIZÁCIA 25. SAMOSTATNÉHO DUNAJSKÉHO POHRANIČNÉHO PRÁPORU MV OD 10. 2. 1954

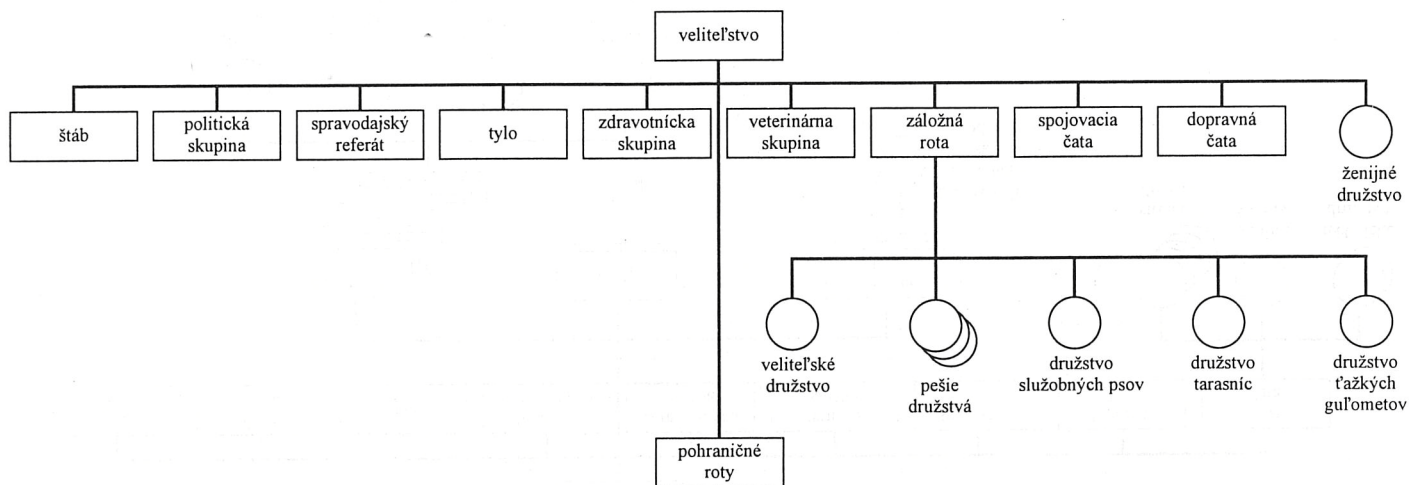
OGANIZÁCIA A DISLOKÁCIA
11. BRIGÁDY POHRANIČNEJ STRÁŽE MV OD 10. 2. 1954

Jednotka	Dislokácia	Typ
Veliteľstvo brigády a zabezpečovacie jednotky	Bratislava	
1. prápor	Malacky	
1. rota	Moravský Sv. Ján	B
2. rota	Dlhé Lúky	A
3. rota	Malé Leváre	B
4. rota	Gajary	B
5. rota	Suchohrad	A
6. rota	Záhorská Ves	B
2. prápor	Stupava	
7. rota	Vysoká pri Morave	A
8. rota	Vačková	B
9. rota	Devínske Jazero	A
10. rota	Devínska Nová Ves	A
11. rota	Devín	B
12. rota	Karlova Ves	B
3. prápor	Bratislava	
13. rota	Kapitulský Dvor	A
14. rota	Petržalka	A
15. rota	Jarovce	A
16. rota	Rusovce	B
17. rota	Čunovo	C

Spracované podľa: AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/VPS, kr. 4, inv. j. 175.

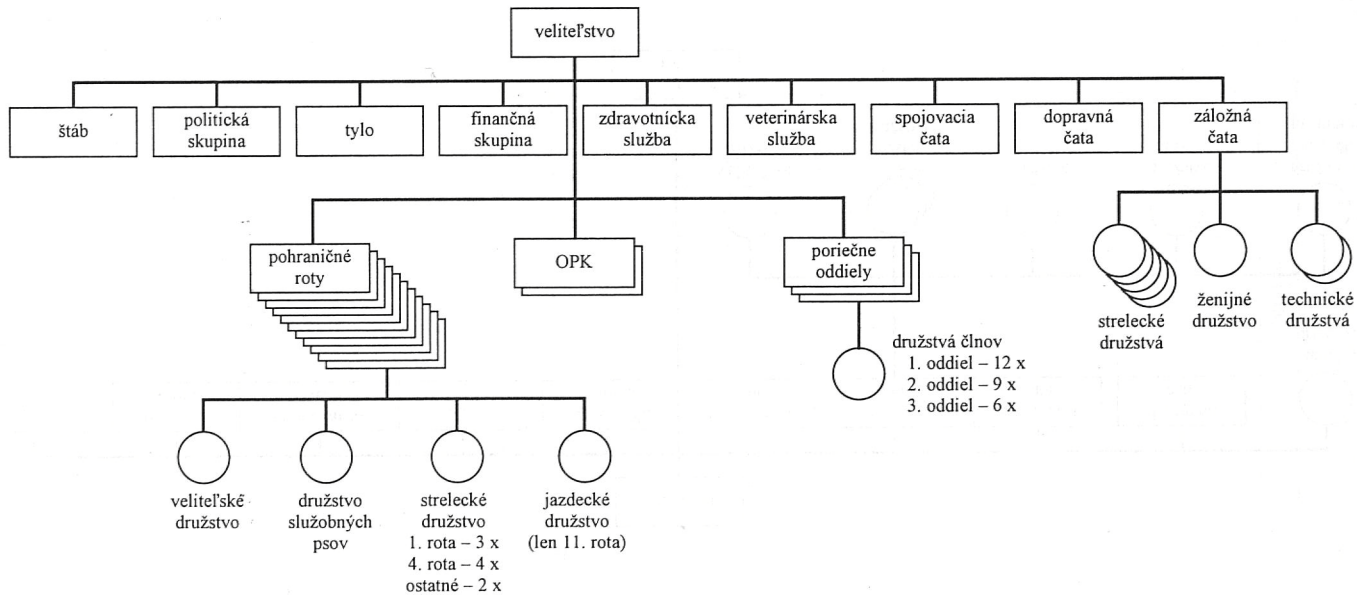

ORGANIZÁCIA POHRANIČNÝCH PRÁPOROV 11. BRIGÁDY POHRANIČNEJ STRÁŽE MV OD 10. 2. 1954

Vojenská história

ORGANIZÁCIA 25. SAMOSTATNÉHO DUNAJSKÉHO POHRANIČNÉHO PRÁPORU MV OD 1. 7. 1956

Vojenská história

**DISLOKÁCIA A POČTY POHRANIČNÝCH ODDELENÍ VB NA ÚSEKOCĤ ŠT. HRANICE
STRÁŽENÝCH ORGÁNMI VB K 1. 3. 1957**

Príloha č. 9

Hranica so štátom	Úsek pridelený KS – VB	Dĺžka (km)	Dislokácia pohraničných oddelení VB	Počet príslušníkov VB
Poľsko	Žilina	229,0	Skalité, Oščadnica, Stará Bystrica, Vychylovka, Oravská Lesná, Novoť, Oravské Veselé, Oravská Polhora, Rabčice, Zubrohlava, Ústie, Liesok, Suchá Hora, Oravice, Zuberec, Pribylina, Podbanské	104
	Košice	30,7	Štrbské Pleso, Javorina, Podspády	27
	Prešov	310,7	Osturňa, Veľká Franková, Spišská Stará Ves, Červený Kláštor, Straňany, Litmanová, Mníšek nad Popradom, Malý Lipník, Legnava, Čirč, Kurov, Cigel'ka, Becherov, Nižná Poljanka, Dolhoňa, Vyšný Komárnik, Čerčižné, Palota, Výrava, Vyšná Jablonka, Ruské, Nová Sedlica	107
ZSSR	Prešov	92,5	Ulič, Benatina, Petrovce, Vyšné Nemecké, Maťovce	24
	Košice	225,6	Veľké Trakany, Strážne, Veľký Kamanec, Slovenské Nové Mesto, Čerhov, Veľký Kazimír, Slánska Huta, Skároš, Milhošť, Buzica, Janýk, Host'ovce, Včeláre, Silická Jablonica, Silica	90
Maďarsko	Banská Bystrica	273,6	Starňa, Neparadza, Svätý Král, Vlkyňa, Janice, Brňa, Petrovce, Kostolná Bašta, Šiatoroš, Mučín, Kalonda, Dálov, Čeláry, Vrbovka, Selešťany, Slovenské Ďarmoty, Koláry, Balog, Ipeľské Predmostie, Šahy, Vyškovce nad Ipľom	148
	Nitra	35,7	Ipeľský Sokolec, Pástovce, Salka	26

Vojenská história

**ORGANIZÁCIA A DISLOKÁCIA 11. BRIGÁDY POHRANIČNEJ
STRÁŽE MV K 5. 11. 1965**

Jednotka	Dislokácia
veliteľstvo, záložný oddiel, spojovacia rota, ženijná rota, dopravná rota, hospodárska čata	Bratislava
1. <u>pohraničný prápor</u>	Malacky
1. pohraničná rota	Moravský Ján
2. pohraničná rota	Dlhé Lúky
3. pohraničná rota	Malé Leváre
4. pohraničná rota	Gajary
5. pohraničná rota	Suchohrad
6. pohraničná rota	Záhorská Ves
7. pohraničná rota	Vysoká pri Morave
8. pohraničná rota	Vačková
9. pohraničná rota	Devínske Jazero
2. <u>pohraničný prápor</u>	Bratislava
10. pohraničná rota	Devínska Nová Ves
11. pohraničná rota	Devín
12. pohraničná rota	Karlova Ves
13. pohraničná rota	Kapitulský Dvor
14. pohraničná rota	Kopčany
15. pohraničná rota	Jarovce
16. pohraničná rota	Rusovce
17. pohraničná rota	Čunovo
3. <u>poriečny prápor</u>	Komárno
1. poriečny oddiel	Bratislava
2. poriečny oddiel	Medved'ov
3. poriečny oddiel	Komárno
4. poriečny oddiel	Štúrovo
5. pohraničná rota	Chlaba

Spracované podľa: AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/VPS, kr. 11, inv. j. 547.